

Coordonatorii colecției:

Călin CIOBOTARI

Simona MODREANU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României**MIHALACHE, CARMEN****Gustul teatrului / Carmen Mihalache ; cuv. însoțitor de Matei Vișniec. -
Iași : Junimea, 2025****ISBN 978-973-37-2895-5****I. Vișniec, Matei (pref.)****821.135.1**

Redactor: Ioan RĂDUCEA

Tehnoredactor: Cezar BACIU

Coperta: Ionuț BROȘTIANU

Imagine coperta I: *Arhetip* de Mihai CHIURU

Editura JUNIMEA,

Bulevardul Carol I

Parcul Copou, Iași

700 506

C. P. 85, Oficiul Poștal nr. 1, Iași

e-mail: edjunimea@gmail.comrevistascriptor@gmail.com

Telefon: 0232 705 837

© Carmen MIHALACHE

© Editura JUNIMEA, IAȘI – ROMÂNIA

Carmen MIHALACHE

*

Gustul teatrului

Cuvânt însoțitor de Matei VIȘNIEC

EDITURA JUNIMEA**2025**

Cuprins

Cuvânt însoțitor	5
În loc de prefață	7

TEATRUL DIN CĂRȚI JURNAL DE LECTURI

Farmecul și melancolia erudiției în povestirile lui George Banu.....	13
Ultimele mărturii ale unui om liber de orice egoism	17
Ion Vartic prins într-un joc de oglinzi.....	21
Cel care trece	25
Exercițiile de admirație ale lui Andrei Șerban.....	30
Andrei Șerban <i>par lui-même</i>	34
„Acolo trăiam cu adevărat”	36
Mărturii despre împătimitul de teatru Dan Alecsandrescu.....	39
Un valoros studiu despre critica teatrală din comunism	42
Viscolul de după o amăgitoare primăvară.....	45
<i>Damen Vals</i> , figurine de femei din critica de teatru.....	48
Deschiderea teatrului spre <i>new media</i>	53
Puterile teatrului.....	56
Suntem făcuți din multe lucruri	59
Luând pulsul unor noi estetici teatrale	65
Ariel povestind aventuri din lumea scenei.....	69
O lectură deschisă, proaspătă și incitantă	73
Temă interesantă, lectură delectabilă	75
Spectacolul criticii	80
Un spectaculos joc de idei și un manifest plin de speranță	84
Actrițele, pionierele emancipării femeilor	88
O psihobiografie pasionantă	92

Nevoia vitală de demnitate.....	96
Mărturii de iubire	99
Explorând lumile afrimiene	103
„Texte puternice despre oameni slabi”	105
La lucru cu Afrim.....	106
Tamara Constantinescu și bulgării ei de timp teatral	109
O voce distinctă a dramaturgiei românești de astăzi	112
Tulburătoare aduceri aminte despre „o ființă intensă” ...	118

TEATRUL „MATEI VIȘNIEC” SUCEAVA UN TEATRU TÂNĂR, CU VOCAȚIA PERFORMANȚEI

Grifa lui Hausvater	125
Câteva însemnări de la a doua ediție a Zilelor Teatrului „Matei Vișniec”	128
O nouă formă de rinocerită	131
Așa nu se mai poate trăi!	134
Trei zile la festivalul teatrului sucevean.....	137
H.A.H. – un spectacol ca un strigăt.....	141
Două zile în comunitatea teatrală din Suceava.....	145
Cum se mai piaptănă astăzi <i>Cântăreața cheală</i>	147
Întâlnire cu regizorul Alexander Hausvater la un eveniment editorial.....	150
Weekend cu Micul Prinț.....	152
Pornind de la un caz real	155
Münchhausen, în epoca <i>hi-tech</i>	159
Refresh pentru memorie	162
Moartea ne-a lăsat orfani	164
Două premiere	167
Un spectacol coregrafic imaginativ, intens	171
Despre întoarcerea care dă sens plecării	173
Sub semnul unui cuvânt magic – Pacea	176
<i>Livada</i> , după A.P. Cehov, premieră în festival	179
Teatrul și diplomația.....	182
<i>Cum l-am îngropat pe Stalin</i> , o farsă a cărei permanență dă fiori reci	183
Râsul ca antidot la impostură.....	187

LIBRIS

We know
books

TEATRUL DIN CĂRȚI
JURNAL DE LECTURI

Farmecul și melancolia erudiției în povestirile lui George Banu

L-am întâlnit și l-am ascultat pe George Banu, în dese rânduri, la multe festivaluri, simpozioane, colocvii teatrale, și prezența domniei sale era pentru mine un prilej de reconfort spiritual și sufletesc. Mă simțeam cumva securizată privind un om care respira cultură, eleganță, echilibru, firesc, o caldă umanitate.

Fără frumusețe, nimic nu este împlinit. Iar o viață trăită ca o operă de artă cred că este împlinită. La asta mă gândeam tot timpul când am citit *Viața secundă*, un captivant dialog între George Banu și criticul Mircea Morariu. Nu am parcurs cartea toată, în mod ordonat, ci am deschis-o *ad libitum*, în unele după-amiezi liniștite, la câte o secvență din „capitalul memorial” livrat nouă, cititorilor curioși. Și m-am oprit, prima dată, la răspunsurile lui George Banu despre prietenie, floare rară în lumea noastră și, mai ales, în lumea teatrului, minată de atâtea excesive orgolii, de vanitate, nu arareori. Pentru George Banu, prietenia, în virtutea căreia credea, cunoscând-o mai divers și mai intens decât pe cea a iubirii, era o „valoare refugiu”. Vedea prietenia „ca pe o grădină ce trebuie regulat cultivată, udată, curățată, îngrijită”. A avut însă prietenii doar cu artiști a căror operă o respecta. Printre ei, Grotowski, Brook, Bernard Dort, Andrei Șerban și mulți alții, tot mai tineri, în vremea din urmă, prietenii de viață și de lucru, bazate pe afinități electivă, pe o „complicitate de discurs”. Delicatețea sufletească, o inundatoare politețe a inimii, cu

totul și cu totul rare, se vădeau în cele mai mărunte gesturi. Care spun însă atât de mult! După cum rememorează Matei Vișniec: „George era omul care, la zece minute după o întâlnire cu el, trimitea un SMS ca să-ți spună cât de mult i-a plăcut să ia masa sau să schimbe câteva gânduri cu tine”. Matei, care l-a prețuit enorm pe cel considerat de el „un fabulos povestitor” și „un spectator împlinit”, scrie și un pertinent și cald cuvânt însoțitor la ultima carte a lui George Banu, *Privirea de aproape*. Termenul de scriitor i se potrivește și el perfect lui George Banu pentru că toate paginile sale sunt scrise nu doar cu vocație de critic, de eseist și de comparatist, ci și cu talent literar, altfel spus cu talentul celui care știe să povestească și să se povestească, să alterneze observațiile critice cu anecdotele, referințele istorice cu amintirile, reflecțiile de ordin filosofic cu portretizarea unor mari regizori și actori...

Sunt exact surprinse și fin nuanțate toate aceste observații despre o lucrare de valoare excepțională, cuprinzând o istorie concentrată a teatrului epocii noastre, nu doar cunoscut, ci și trăit de eseist. Pentru că este vorba în *Privirea de aproape* de o abordare și o cunoaștere „artizanale”, departe de orice metodă și neavând nimic a face cu teoria. Și când spun asta mă gândesc la genul acela de studii aride, cu o mulțime de „tehnicități”, cu exces de semiotică, pe care le parcurgi cu un considerabil efort, privat de orice plăcere. Dimpotrivă, cartea lui George Banu îți oferă o adevărată bucurie a lecturii. Una ușor adumbrită doar de faptul că este o scriere testamentară, a „cântecului de lebedă”. Simțindu-i, după propria mărturisire, vibrația și asumându-și iminența sfârșitului, eseistul întreprinde o „arheologie a viului”, adunând fragmente de aduceri aminte, inevitabil disparate (pentru că memoria are capriciile ei), dar foarte intense ca trăire. Sunt multe clipe de teatru evocate, clipe de teatru și de viață, de experiențe de neuitat. În pagini dense, cu o admirabilă

concentrare a gândului, din care țâșnesc cele mai fericite găsite expresii, George Banu scrie despre actori, acești „ambasadori ai necunoscutului” (cum îi numea Kafka), despre adevărul concret al ficțiunii, gestul emblematic, amprenta vocală, unic și meteoric, durată și ritm, testul proporțiilor, închidere și deschidere, protagonist și ansamblu, logica visului. *Multum in parvo*, în spațiul unor concentrate eseuri fiind condensată o cunoaștere profundă și sensibilă a tuturor componentelor artei sincretice a teatrului. Privirea de aproape înseamnă „critică de împărtășire, de interior”, subiectivă, aparținând unui acompaniator de mare talent. Care nu este nicidecum pătruns de propria importanță, nu are pic de morgă savantă, ci doar emotivitate comunicativă, lirism meditativ, reușind de fiecare dată să transmită fărăme scripitoare dintr-un „gai savoir” cuceritor. „Culturozitatea” lui George Banu este insașiabilă, dornică întotdeauna să afle ceva nou, să descopere, să știe, să înțeleagă. Și, cum nu poate cuprinde totul, știința veselă este adeseori umbră de melancolie („sunt tare grele cele frumose”), iar spectatorul asiduu, însuflețit de o pasiune durabilă pentru teatru, este încercat de îndoieli. Așa cum, împărțit între iubirea și ne iubirea de teatru, este când îndrăgostitul prins într-un „miraj al iubirii evazive”, neobosit căutător al Graalului ascuns într-un spectacol unic, când „spectatorul neastâmpărat”, repliat în sine, pândit de sașietatea care se poate instala la capătul unui drum, după ce a văzut toate spectacolele („La chair est triste, hélas!”). Ca să nu devină un „spectator neprielnic”, închis, care nu se mai bucură de surpriza unor emoții, eseistul invocă nevoia unei supradoze de intensitate, pe care doar „Graalul excesului estetic” i-o poate livra.

Dincolo de aceste sfâșieri interioare, care transpar din scrisul eminent confesiv al unui om care, dincolo de desăvârșita amenitate, camufla angoasante fragilități, rămâne imaginea unui florar ce se dedă risipei, una

proprie ființelor profunde, autentice, generoase, pentru că George Banu a dezvăluit că dorința lui a fost să-i îmbrățișeze pe toți oamenii și artiștii pe care i-a iubit. Și despre care povestește atât de frumos, în stilul său de o intrinsecă plasticitate, cu formulări scânteietoare. Cu erudiția sa senzorială, eseistul (care vorbește în dese rânduri despre plăcerea teatrului, despre juisare) prinde, din zborul clipei, în fulgurante notații pointiliste, impalpabilul, imperceptibilul, făcându-le vizibile. Astfel că povestirile sale reușesc să păstreze mirajul clipelor trăite în teatru, relevând puterea scenei de a da naștere unei „literaturi secunde și mitologii legendare”. Sunt afiliate unui „discurs îndrăgostit” de teatru, convertit în mărturie subiectivă.

Privirea de aproape a apărut la Editura Junimea, în colecția Hamletarium, în admirabila traducere a Simonei Modreanu, fluentă, mlădioasă, captând subtilitățile, infinitele nuanțe ale textului, încât ai impresia că a fost scris în românește. Și, „last but not least”, volumul conține, în loc de postfață, o „Scrisoare către George Banu”, în care criticul de teatru și eseistul Călin Ciobotari mărturisește cât îi este de dator lui George Banu, care i-a luminat calea înțelegerii și trăirii teatrului ca formă de reflecție a problemelor umanității și de confesiune totodată. Citindu-i epistola foarte sinceră, mi-a venit să exclam: am întâlnit și datornici fericiți! Pentru că este vorba despre o datorie foarte plăcută și cu o dobândă extrem de profitabilă pentru debitor.

Ultimele mărturii ale unui om liber de orice egoism

S-au spus o mulțime de lucruri adevărate, profunde, frumoase, după plecarea lui George Banu, care avea „geniul prieteniei”, așa că mi s-au părut firești toate acele cuvinte, acele omagii. Reunite și într-un volum colectiv, *Călătoriile sau Orizontul teatrului. Omagiu lui George Banu*, coordonat de Catherine Naugrette. Excelent portretist (după cum se vede în cartea sa *Niciodată singur*), Andrei Șerban surprinde esența personalității unicat a vechiului său prieten și coleg de institut: „liber de orice egoism”. Minunată caracterizare! Și asta într-un mediu artistic în care narcisismul și vanitatea fac ravagii. Mereu activ, călătorind enorm, infatigabil, prin toată lumea, ca să fie prezent la evenimente teatrale, George Banu apărea în public întotdeauna senin, zâmbitor, din amabilitate și pudoare, astfel încât Șerban mărturisea că nu i-a cunoscut „niciuna din agitațiile, îndoielile și angoasele pe care cu siguranță le încearcă atunci când rămâne singur cu el însuși”.

Și a trebuit să apară cârticica pe care criticul și eseistul a scris-o cu puțin timp înainte de dispariția sa, *Ultima oară* (apărută la Editura Muzeului Literaturii Române, în traducerea Mădălinei Ghiu), în care el, sfiosul, pudicul, omul penumbrei, ridică un pic cortina, lasă la o parte discreția și dezvăluie, în secțiunea *Mărturii* a micului volum, două fapte dureroase care l-au marcat, traumatismele vieții lui. Prima fractură a fost când mama lui a pierdut conacul și moșia familiei, „livada ei

de vișini” de la Merei, de lângă Buzău, iar cealaltă s-a petrecut în timpul adolescenței, când i s-a pus la cale o infectă cabală, „un zvon macabru” legat de o presupusă relație a lui cu o colegă „care ar fi născut în cimitirul de la crâng”. A resimțit îndelung efectele acestor traume, de unde și credința că „suntem făcuți din durerea rănilor noastre”.

Alte mărturisiri interesante sunt în *Cărțile tinereții*, aici George Banu declarând „fără jenă”, că se recunoaște în „cărți marginale, în romane mici cu sentimente mari”: *Adolphe* de Benjamin Constant, *Principesa de Clèves* de Madame de Lafayette și *Vă plache Brahms?* de Françoise Sagan. „Poate pentru că am iubit că Adolphe” sună o mică frază incitantă și cu puncte de suspensie. Cărțile tinereții, prin care se re trăiesc istorii personale. Sunt apoi amintite lecturile dintr-un alt registru, cel profund, formator, *Frații Karamazov* de Dostoievski, *Wilhelm Meister* de Goethe și *Elogiul umbrei* de Tanizaki, *Livada de vișini* de Cehov, *Muntele vrăjit* de Thomas Mann, *Aforismele* lui Brâncuși, aceste mari cărți lăsându-l cu tragice îndoieli care nu l-au părăsit niciodată. Trage concluzia că destinul său era înscris în cărțile tinereții, care l-au atras prin ambiguități, incertitudini dureroase, derute afective. Despre romanul lui Thomas Mann spune că: „acolo oamenii trăiesc complex și divers destinele lor pe fond de iremediabil sfârșit. Maladia nu e decât parabola vieții plasate sub semnul imposibilei vindecări, sub semnul *uitării* pasagere, căci Mann vorbește despre necesara *morfină*, indispensabilă oricărei nevoi de supraviețuire”.

Pe fondul iremediabilului sfârșit este scrisă toată *Ultima oară*, cu gândul la Marea Trecere, cu angoasa stației terminus. O carte tulburătoare, care cuprinde poeme (ultimul vers din *Data viitoare* este „Data viitoare nu există”), *Creionări*, *Mărturii*, *Eseuri*, acestea din urmă fiind încheiate cu „Scrisoare lui Shakespeare” și cu o mică relatare în loc de postfață. Relatare hazliu-amăruie,

în care, într-un parc din Poiana Sibiului, Noica, așezat la o măsuță de lemn, are următorul dialog cu un țăran: „Ce faci, domnule? Lucrez. Păi, la vârsta matale, nu crezi că e vremea să gătezi?”. Sunt însă atâtea și atâtea feluri de a „găta” și de a trece dincolo, iar George Banu devenise captiv al gândurilor legate de tăcere, de ultimul adio. Chiar așa începe cartea, cu menționarea ultimelor gesturi, cuvinte ale unor apropiați sau ale unor mari personalități ale literaturii și teatrului, printre ei: Peter Brook și Ion Caramitru, care s-au stins cu puțin înaintea lui.

Da, vorba lui Van Gogh: „Tristețea va dura mereu.” Tristețe, apăsătoare melancolie, care impregnează fiecare pagină a cărții, mai cu seamă în rândurile care vorbesc despre bătrânețe, despre semnele și mizeriile ei. Despre „Dialogul cu moartea: dialog nesfârșit”. În alte eseuri este vorba despre emigrație și despre trei figuri românești emblematice pentru drama exilului: Brâncuși, Cioran și Ionescu. Iar în altele, mai senine, despre practicile teatrului, despre lacrimi în teatru, despre actori și vârstele lor, înlocuiri în distribuții, „interstițiile jocului”, „obiecte tranzitive”, diferite feluri de cadouri. Toate spunând ceva interesant, revelator prin experiențele trăite, observațiile subtile, prin nuanțele conținute. Fiind vorba despre stilul unic al unui eseist sclipitor, multe pagini ar trebui citate în întregime.

Emoționantă este evocarea lui Lucian Pintilie, însoțită de eseul despre textul acestuia (tot ultimul), „Pompa de morfină”.

Deși cele mai multe mărturii și eseuri stau sub semnul sfârșitului iminent, eu având mereu în gând vorbele lui Henri Calet: „Ne me secouez pas. Je suis plein de larmes”, care mi se pare că se potrivesc foarte bine la acest tip de scriere, rod al unei sensibilități „à fleur de peau”, finalul, cu epistola caldă, recunoscătoare adresată lui Shakespeare, pentru el „versiunea laică a lui Dumnezeu”, numită Marele Anonim, cu expresia lui Blaga, mi-a redat încrederea în tot ce-i bun și frumos, în artă, în

teatru, interzicându-mi, ca și regretatului George Banu (care-l recitea, săptămânal, echivalent al unei rugăciuni profane, pe „divinul brit”), să eșuez în scepticism.

Ion Vartic prins într-un joc de oglinzi

O spun, fără să am nicio urmă de îndoială, este pentru prima oară când citesc, cu infinite delicii, o carte omagială (gen îndeobște plicticos prin monotonia tonului encomiastic, având un aer festivist, convențional), și asta s-a întâmplat cu *Ion Vartic. În joc de oglinzi*. Este un volum coordonat și revizuit de Marta Petreu și Anca Hațiegan (apărut la Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2021), gândit și pus în pagină ca un captivant spectacol, de viață, de teatru, de idei. O carte, așadar, în deplină consonanță cu fibra, cu textura intimă a personajului oglindit, pasionat de teatru, de înscenări, de „spectacole interioare”. Primul act al volumului este un argument scris chiar de Ion Vartic, după care urmează un *Curriculum vitae*, celelalte „acte” cuprinzând: *Evocări. Personajul, Din cronicile de la debut, Echinox, Ars Amatoria, Despre cărți și autor, Epistolar, Ion Vartic par lui-même, Aparatul fotografic. Un carnet de crochiuri* (o bogată, atractivă iconografie). Din Argument aflăm cum s-a cristalizat o direcție teatrală în gruparea „Echinox”, despre nașterea trupei *Ars Amatoria* și înființarea Secției de Teatru la Facultatea de Filologie din Cluj, devenită apoi o facultate independentă. Inițiatori au fost Marian Papahagi, secretar de stat în Ministerul Învățământului, Ion Vartic, pe atunci subsecretar de stat în Ministerul Culturii, și criticul de teatru Mircea Ghițulescu, director al Direcției Teatrelor din Ministerul Culturii. Ar fi bine să nu se uite, subliniază Ion

Vartic, și de aceea reproduc și eu aici spusele domniei sale, că, „dacă nu ar fi existat, mai întâi, *Ars Amatoria* și *Ars Amatoria & filii*, Secția de Teatru clujeană, transformată apoi în facultate, nu ar fi luat ființă”. Amintit fiind și faptul că, la universitatea din Cluj, teatrul studențesc era la el acasă, înscriindu-se într-o veritabilă tradiție, aflăm și cum au decurs primele aventuri ale lui Ion Vartic în ipostaza de regizor al piesei lui Eugen Ionescu *Englezește fără profesor* (reprezentată la Paris, în 1950, sub titlul *La cantatrice chauve*), montată de el, în premieră absolută, la Cluj, în 1980, reluată, mai târziu, în alte două versiuni. Când nu l-au mai putut juca pe Ionescu (aici a intervenit cenzura vremii, printr-o vajnică secretară de partid, „Madam Cuțit”), profesorul-regizor s-a îndreptat spre Caragiale, construind, din șapte schițe ale acestuia, un spectacol numit *Temă și variațiuni*, care a avut mare priză la public, dar, din nou, probleme cu cerberii sistemului. Ion Vartic descrie într-un mod savuros, cu umor caustic, aceste pățanii (tracasările s-au finalizat cu interzicerea spectacolului), povestind și despre reacțiile entuziaste ale publicului la textele atât de subversive ale lui Caragiale. Și vorbind despre „mântuirea, prin teatru, de acea epocă mohorâtă în care trăiau” fondatorii trupei și urmașii lor.

Trecut-au ani, și Ion Vartic, de la „pehlivăniile” lui cu studenții (apud Ion Pop), a ajuns director general al Naționalului clujean, perioadă marcată de câteva evenimente excepționale: venirea lui Vlad Mugur, care a pus în scenă un uimitor *Hamlet* testamentar (memorialul repetițiilor a fost ținut de Roxana Croitoru, consultant artistic al teatrului și critic de teatru), și a lui Andrei Șerban, care a ținut aici niște excelente workshopuri și a montat piesa lui Sarah Kane, *Purificare*, spectacolul stărnind o adevărată furtună mediatică.

Pe Doru, cum îi spun cei apropiați lui Dom' Profesor, Andrei Șerban îl vede ca pe un Puck intelectual,

erudit, „maestru al farselor și al șotiilor”, „un timid care poate deveni vulcan aprins”. Cert este faptul, conchide cunoscutul regizor, că, sub conducerea lui, teatrul clujean „a fost unul pasionat și viu, uneori chiar inovator”. Lucru întărit, prin mărturiile lor, și de alți oameni din sfera teatrului, care vorbesc cu mare prețuire, dar și cu afecțiune, uneori chiar cu venerație, despre extraordinara personalitate iradiantă a lui Ion Vartic, un model cultural, uman și moral: Elisabeta Pop, Mihai Măniuțiu, Roxana Croitoru, Anca Măniuțiu, Anca Hațiegan, Marina Constantinescu. Un *magister ludi*, un mentor care stârnește o profundă admirație, de fapt, care fascinează de-a dreptul, așa apare Ion Vartic în evocările foștilor săi studenți. Pe care i-a învățat să citească și să gândească, i-a îndrumat, printr-o subtilă maieutică, să-și formeze valori, după cum se desprinde din paginile în care aceștia își amintesc de cursurile profesorului și își manifestă recunoștința: „To Sir, with Love”.

Admirabile pagini în volum sunt cele despre viața din redacția revistei *Echinox* și comentariile despre opera de strălucit eseist a lui Ion Vartic, „cel mai subtil analist literar pe care-l avem” (Dan C, Mihăilescu). „În final, spectacolele lui de interpretare a unui text sunt muzicale, au o grație muzicală pe care numai Mozart o mai are – iar perfect, în *Don Giovanni*”, notează Marta Petreu. Talentul literar de excepție, „inteligența ca talent” (Laurențiu Ulici), captivanta detectivistică din critica sa, salturile și asocierile surprinzătoare, cultura filosofică, nu numai literară, spiritul de finețe, ingeniozitatea, inventivitatea și spectaculozitatea demonstrațiilor sale live sunt calități recunoscute unanim de toți contributorii (nume de primă mărime ale culturii noastre) la acest volum omagial. Ca și calitatea de „cel mai atent dintre cititori”, după remarca lui Adolfo Bioy Casares.

Foarte atentă și eu, extrem de curioasă, în plus, am citit *Ion Vartic par lui-même*, cea mai interesantă,